

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2025-15-A6

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІЙ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Степаненко Н.В.,

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Мороз В.О.,

здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: morozvo@krok.edu.ua

LEGAL CHARACTERISTICS OF CIVIL LAW FUNCTIONS

Stepanenko N.V.,

PhD in Law,
associate Professor of the Department of Theory and History
of the State and Law of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>

Moroz V.O.,

graduate of the Master`s degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: morozvo@krok.edu.ua

Анотація. У статті дається правова характеристика функцій цивільного права як засобу регулювання суспільних відносин у приватно-правовій сфері. Розглядаються основні функції системи цивільного права, зокрема регулятивна, охоронна, превентивна, компенсаційна та виховна. Досліджується зміст окремих функцій Цивільного кодексу, як елемента структури цивільно-правових функцій. Виявлено, що функції цивільного права становлять правові категорії, які відображають елементи змістовної характеристики зазначеної правової галузі та характеризують її в цілому і тому мають суттєве методологічне значення для пізнання явищ, що охоплюються предметом цивільного законодавства.

Встановлено, що кожна з функцій відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності, справедливості та рівності у відносинах між учасниками цивільних правовідносин. Особливу увагу приділено аналізу значущості функцій цивільно-правової системи в контексті сучасних соціально-економічних викликів. Існує необхідність удосконалення механізмів реалізації функцій цивільного права з метою забезпечення ефективного захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Вивчення функцій цивільного законодавства є одним із найбільш важливих завдань сучасної цивілістичної науки.

Таким чином, внаслідок вивчення функцій цивільного законодавства, стає більш зрозумілим соціальне призначення та практична цінність, намічаються основні напрями впливу на державно-правову дійсність і на процес її перетворення у соціальній практиці. Через розгляд функцій науки цивільного законодавства можна визначити її призначення, адже функції, на відміну від мети, можуть бути виявлені не тільки шляхом аналізу суб'єктивного задуму дослідника, але і шляхом оцінки об'єктивної спрямованості наукових результатів. Як і мета, функція не є константою і змінюється, проте, якщо мета змінюється залежно від волі дослідника, котрий керується власними науковими інтересами, то зміна функцій об'єктивно зумовлена поточними історичними, економічними та іншими умовами й суспільними потребами, залежить від формально-юридичних джерел права, характерних для певного історичного періоду, мети правового регулювання, актуальних завдань, що стоять перед цивілістичною

наукою у той чи інший період.

Ключові слова: цивільне законодавство, функції права, правове регулювання, правовідносини, захист.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 6.

Abstract. The article gives a legal description of the functions of civil law as a means of regulating public relations in the private legal sphere. The main functions of the civil law system are considered, in particular regulatory, security, preventive, compensatory, and educational. The content of individual functions of the Civil Code as an element of the structure of civil law functions is investigated. Also, it was considered that the functions of civil law are legal categories that reflect elements of the substantive characteristics of this legal branch and characterize it as a whole and, therefore, have significant methodological significance for the knowledge of the phenomena covered by the subject of civil law.

It is established that each of the functions plays an important role in ensuring stability, justice, and equality in relations between participants in civil legal relations. Particular attention is paid to the analysis of the significance of the functions of the civil law system in the context of modern socio-economic challenges. There is a need to improve the mechanisms for implementing the functions of civil law in order to ensure effective protection of the rights and legitimate interests of citizens and legal entities. The study of the functions of civil law is one of the most important tasks of modern civilistic science.

Thus, as a result of studying the functions of civil law, its social purpose and practical value become more understandable, and the main directions of influence on state-legal reality and on the process of its transformation in social practice are outlined. Through the consideration of the functions of the science of civil law, it is possible to determine its purpose, because functions, unlike the goal, can be identified not only by analyzing the subjective design of the researcher, but also by assessing the objective orientation of scientific results. Like the goal, the function is not constant and changes; however, if the goal changes depending on the will of the researcher, who is guided by his own scientific interests, the change of functions is objectively due to current historical, economic, and other conditions and social needs, and depends on the formal legal sources of law characteristic of a certain historical period, the purpose of legal regulation, and urgent tasks facing civilistic science in a particular period.

Keywords: civil law, functions of law, legal regulation, legal relations, protection.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 6.

Постановка проблеми. Цивільне право відіграє важливу роль у регулюванні приватно-правових відносин, гарантуючи захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб, встановлюючи правові механізми реалізації цих прав і визначаючи відповідальність за їх порушення. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць з цивільного права, функції цивільного права досі не вивчені належною мірою. Відсутність чіткого визначення чи класифікації функцій цивільного права ускладнює аналіз ефективності його положень, оцінку впливу цивільного права на рівень захисту юридичних осіб та розвиток суспільних відносин.

Тому метою цієї статті є виявлення правових характеристик функцій цивільного права, їхнього значення для суспільства та можливих напрямів удосконалення норм цивільного права для забезпечення більш ефективного правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років в українській та зарубіжній юридичній практиці з'явилося безліч праць, які присвячені класифікації функцій цивільного права, їх досліджували: А. С. Довгерт, В. В. Луць, Д. Міллерс, Р. А. Майданик, О. В. Дзера, С. Н. Приступа та інші дослідники.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Однією з невирішених проблем є визначення співвідношення основних функцій цивільного права. У теорії права існують різні підходи до класифікації та тлумачення цих функцій, але немає єдиної думки щодо їх конкретного змісту та пріоритетності. Охоронна функція цивільного права пов'язана із захистом прав та інтересів учасників цивільних правовідносин, проте залишається проблема забезпечення ефективної реалізації цієї функції й дотримання балансу між захистом інтересів окремих учасників і публічних інтересів.

Поява нових цифрових технологій ставить під сумнів регулятивну функцію цивільного права. Залишаються невирішеними питання адекватного правового регулювання цифрових відносин, таких як захист даних, авторське право в цифровому середовищі та права споживачів в електронній комерції.

Компенсаційна функція Цивільного кодексу спрямована на відшкодування збитків. Однак існує безліч невирішених питань щодо меж цієї функції. Наприклад, як відрізнити компенсаційну функцію в цивільному праві від аналогічних механізмів в інших галузях права, таких як кримінальне та адміністративне право.

Деякі науковці виокремлюють так звану соціальну функцію цивільного права, що полягає у забезпеченні загального добробуту та врахуванні соціальної справедливості. Оскільки цивільне право історично є галуззю приватного права, питання про чітке визначення цієї функції залишається невирішеним.

Зокрема постає питання про те, як має змінитися функція цивільного права в контексті гармонізації із законодавством ЄС.

Виклад основного матеріалу. Функції цивільного права можна використовувати як основні напрями правового регулювання для усвідомлення впливу цієї сфери на суспільні відносини. Науковці зазначають, що функції відображають не лише юридичний зміст, а й соціальне призначення цивільного права.

Одним із найавторитетніших українських науковців у галузі цивільного права, на нашу думку, є О. В. Дзера, який вважає, що функції цивільного права визначаються потребами суспільного розвитку та економічних відносин. До основних функцій цивільного права науковець відносить регулювання, захист і попередження.

Важливою функцією цивільного права є регулювання. Як зазначає О. В. Дзера, регулятивна функція є основною функцією права і виявляється в організації відносин між учасниками обороту цивільного права. Регулятивна функція встановлює кодекс поведінки учасників правовідносин і сприяє підтриманню соціального порядку та стабільності.

Реалізація регулятивної функції гарантує регулювання цивільно-правових норм про майно, гроші та особисті відносини. Наприклад, статті Цивільного кодексу України виконують регулятивну функцію, оскільки норми, закріплені в цих статтях, регулюють комерційні та фінансові відносини [2].

Таким чином, регулятивна функція включає в себе стимулювання позитивних економічних процесів, забезпечення зростання ділової активності, забезпечення можливості реалізації майнових прав.

Охоронна функція цивільного законодавства спрямована на захист прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин. У своїх працях Р. А. Майданик підкреслює, що охоронна функція є не тільки механізмом відшкодування збитків, а й гарантує відновлення порушених прав. Вчений вважає, що ця

функція цивільного права створює гарантію захисту прав суб'єкта [3].

Охоронна функція гарантує ефективне застосування санкцій до порушників цивільних прав, сприяє поновленню порушених прав і запобіганню їхньому порушенню в майбутньому.

Превентивна функція здійснюється державою за допомогою певної системи методів, залежно від завдання, яке вирішує держава. Профілактика як функція держави складна за своїм змістом і структурою. Профілактика – це стійка випереджувальна діяльність, ця функція є сталою впродовж усього існування держави, але її зміст, сенс, форми і методи реалізації можуть змінюватися від одного історичного етапу до іншого. Профілактика задовольняє потреби та інтереси суспільства, має соціальну значущість.

Попереджувальна функція покликана запобігати виникненню правопорушень. Дана функція реалізується через встановлення правових санкцій, що дисциплінують суб'єктів цивільних відносин.

У своєму підході до визначення терміну «правове запобігання» в сучасній юридичній науці М. В. Ковалів та Л. С. Гулак розрізняють вузьке (дисциплінарне) та широке (загальнотеоретичне) розуміння цього явища. Це пов'язано з тим, що правове запобігання є напрямом діяльності держави і не може охоплювати частину протиправних діянь. Правова профілактика повинна бути спрямована на всі види протиправних діянь, незалежно від галузевої приналежності, а тому правова профілактика не повинна обмежуватися однією або кількома галузями» [4, с. 193].

Компенсаційна функція права реалізується через спеціальні механізми правозастосування. Компенсаційна функція може реалізуватися як безпосередньо, коли один суб'єкт реалізує своє право на відшкодування, а інший суб'єкт виконує свій обов'язок щодо надання такого відшкодування, так і опосередковано, коли ці права та обов'язки не можуть бути реалізовані без втручання компетентних органів.

Отже, основними способами реалізації компенсаційної функції Цивільного кодексу, з огляду на його зміст, є відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої як протиправними, так і правомірними діями,

відшкодування витрат, пов'язаних із вчиненням правомірних дій за особливих умов, та відшкодування витрат, пов'язаних з особливим правовим статусом суб'єкта [5].

Виховна функція цивільного законодавства має на меті формування правосвідомості громадян, розвиток їхнього почуття справедливості, відповідальності, поваги до прав та інтересів інших. Ця функція відіграє важливу роль у створенні моральних орієнтирів, закріплених на рівні правових норм, і спрямована на виховання суспільно корисної поведінки.

Науковці, які досліджували виховну функцію цивільного законодавства, наголошують на її значенні для суспільного розвитку та формування правової культури. О. О. Кот зазначає, що виховна функція цивільного права спрямована на формування у громадян свідомого ставлення до виконання своїх прав та обов'язків, а також на виховання поваги до правопорядку. Він підкреслює, що закони повинні не тільки захищати права, а й мотивувати до їх дотримання та забез-

печення [6].

Висновки. Функції цивільного права є складним і багатогранним явищем, яке визначає правову природу та соціальну спрямованість цивільного права. Науковці пропонують різні тлумачення функцій цивільного права, але всі вони сходяться на головному завданні цієї правової галузі: регулюванні, охороні та відновленні порушених прав.

Таким чином, через свої функції цивільне право гарантує стабільність, справедливість і правову захищеність суспільних відносин, що є основою для розвитку правової держави й добробуту громадян.

Аналіз функцій цивільного права дає змогу виявити багатогранність його впливу на суспільні відносини. Регулятивна, охоронна, превентивна, відновлювальна та компенсаційна функції забезпечують комплексний підхід до правового регулювання цивільних відносин, забезпечення законності та правопорядку, захисту прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Література:

1. Конституція України. (Закон України). № 254к/96-ВР (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.12.2024)
2. Цивільний кодекс України. Закон України № 435-IV від 16.01.2003. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.12.2024)
3. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка. 3-тє вид., прероб. і допов. К.: Юрінком інтер, 2010. 986 с.
4. Ковалів М., Гулак Л. Юридична превенція у контексті широкого та вузького розуміння. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). С. 190-197.
5. Приступа С. Н. Функції цивільного права. Цивільне право: підручник: у 2 т. В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків: Право, 2014. Т. 1. 656 с.
6. Кот О. О. Правова природа права на захист цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 41 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41%281%29__30

References:

1. Constitution of Ukraine. (Law of Ukraine). No 254k/96-VR (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed December 30, 2024)
2. Civil Code of Ukraine. Law of Ukraine No. 435-IV of 16.01.2003. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (Accessed December 30, 2024)
3. Civil law of Ukraine. General part: textbook/edited by A.V. Dzery, N.S. Kuznetsova, R. A. Maydanik. - 3rd ed., Preprobe. and dopov. - K.: Yurinkom inter, 2010.
4. Kovaliv M., Gulak L. Legal prevention in the context of a broad and narrow understanding. Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: «Legal Sciences.» 2020. № 4(28). S. 190-197.
5. Attack SN Functions of civil law. Civil law: textbook: in 2 vols. Borisova (core avt. col.), L.M. Baranova, M.V. Domashenko and others; edited by V.I. Borisova, I.V. Thank-Fateeva, V.L. Yarotsky. 2nd ed., Reworking. and Dopov. Kharkiv: Law, 2014. T. 1. 656 p.
6. O. O.Kot//Legal nature of the right to protect civil rights/Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Right. 2016. Vol. 41(1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_41%281%29__30

Стаття надійшла до друку 30 грудня 2024 року